БҮТҮН ӨЛКӘЛӘРИН ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛӘШИН!

ӘДӘБИЈЈАТ вә ИНҸӘСӘНӘТ

АЗӘРБАЈЧАН ЈАЗЫЧЫЛАР ИТТИФАГЫ ВӘ АЗӘРБАЈЧАН ССР МӘДӘНИЈЈӘТ НАЗИРЛИЈИНИН ОРГАНЫ
ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ АЗЕРБАЙДЖАНА И МИНИСТЕРСТВА КУЛЬТУРЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР.
1934-чү илдән чыхыр. ● Гијмәти 10 гәпик.

1980 ҸҮМӘ, 28 МАРТ № 13 (1888)

УШАГ ДҮНЈАСЫНЫН ТӘРӘННҮМҮ...

М. Р. Әлијев. «Чалғычы гушлар» вә «Бах, бу да Ибраһимдир» ше'рләр китаблары.

«Чалғычы гушлар» китабы шаир Мәстан Әлијевин ушаг әдәбијјаты саһәсиндә ардычыл, ахтарышлы фәалијјәтинин мәһсулудур. Ушаг үчүн јазмаға һәмишә мәс'улијјәт һисси илә јанашан, тәзә мөвзулар, рәнкләр, бојалар, бәдии тәсвир васитәләри, формалар ахтаран, балачаларын дүнјасыны, ишыглы арзуларыны өјрәнән мүәллифин бу јени китабында уғурлу нүмунәләр чохдур.

Һәр шејдән әввәл бу китабда ағыллы, дәчәл, шән, хејирхаһ ушагларын мә'нәви аләми вар. Өзләринә мәхсус тәбии әһвал-руһијјә илә, нәчиб, тәмиз хејирхаһ дујғуларла јашајан ушаглар һаггында јазылан мүхтәлиф жанрлы, мүхтәлиф сәпкили әсәрләр јуморла, ишыгла, сәмимијјәтлә долудур. М. Әлијев бу ушаглары биртәрәфли вермир, ногсанларыны орт-басдыр етмәдән онларын өзләринә мәхсус фикирләрини, дүшүнчәләрини дә ишыгландырмаға чалышыр. Бә'зән ушагларла јанашы гушлар, һејванлар, тәбиәт лөвһәләри өн плана чәкилир ки, бунлар да ушагларын әһвал-руһијјәси, дүшүнчәләри, хәјаллары илә сых бағлы олур.

Китабдакы әсәрләрдә тәбиилик, һәјатилик күчлүдүр, ушаг руһунун, ушаг психолокијасынын инчәликләринә чох һәссаслыгла нүфуз едилмишдир.

Јахшы, көзәл, ағыллы ушаглар һамыја хош тә'сир бағышлајыр. Бу китабдакы ше'рләрин әксәријјәти бу ушагларын өзләри кими хош вә дәрин тә'сир бурахыр. Јүкү ағыр олан, узаг јол кедән вә сусајан јолчу, бирдән бардаг апаран балача бир гыза раст кәлир:

Дилиндә гојду
Бир кәлмә сөзү.
«Су вер» демәмиш
Су верди өзү.

Гызын өзүнүн су вермәси јолчуја хош кәлир, гүввә кәтирир. Ахы о, һамыдан, елә бу гызын өзүндән дә су истәјә биләрди. Анчаг гызын өз ағыллы вә мә'налы һәрәкәти севиндиричидир. Јахуд, кәдәрли, фикирли кедән адама бир гызылкүл узатмасы, башга мә'налы бир ше'рин мәзмуну олмушдур. Бу адичә һәрәкәт бир адамын кәдәрини думан кими дағытмышдыр. Чүнки бу һәрәкәтин өзүндә фөвгаладәлик јохса да, нәчиблик вар, инсана мәһәббәт вар.

«Өрдәк нечә фил олду» ше'ри марағлыдыр. Елдар бачысы Күлнары бөчәклә горхуданда, Күлнар өзүнү итирмир, дәрһал ону өрдәклә горхудур. Һәм биринчи, һәм икинчи ше'рдә ән чох бу ушагларын һазырчаваблығы, зирәклији, ағыллы мүһакимәси үстүнлүк газаныр.

Китабда Көјкөз оғлаг һаггындакы силсилә ше'рләр чох мүвәффәгијјәтлидир. Бу ше'рләрин гәһрәманы дәчәл, шән, ојнаг Көјкөз оғлаг, бири дә онун досту Гәшәмдир. Мүәллиф оғлағын башына кәләнләри ғәләмә алмышдыр. Бу ше'рләрдә һәјатилик, әјанилик чохдур, ушагларын руһуну охшајачаг, онларын марағына сәбәб олачаг һадисәләрин өзү нағылваридир, әјләнчәли, күлмәли вәзијјәтләрлә бағлыдыр. Оғлағын өзүнү булагда көрмәси, башына сәбәт кечирмәси, анасынын ону базара апармасы, ағыл ахтармасы, гушла сөһбәт етмәси, азаркеш олмасы, үч гурд баласына раст кәлмәси, Бакыја, сиркә кәлиб чыхмасы, Гәшәмлә кери гајытмасы, нәһајәт, балла, ванна вә дана илә бағлы әһвалатлар бу силсиләнин әсас чапыдыр. Башгаларында олдуғу кими, бу ше'рләрдә дә мөһкәм сүжет хәтти вардыр.

Китабда ушаглары өјрәтмәк, тәбиәт һадисәләри илә јахындан таныш етмәк, онлары һәјата һазырламаг мәгсәдилә јазылан «Нәдир ишин, бир аз дүшүн», Јахуд «Сизә дејим јаланы, тапын јалан оланы» силсилә ше'рләри дә марағлыдыр. Бунларын мүсбәт чәһәти одур ки, ушаглары дүшүнмәјә, фикирләшмәјә сөвг едир. Бизчә, бу, ән јахшы әјани үсулдур, әһәмијјәти чохдур. Бу мә'нада «Чалғычы гушлар» силсиләси даһа мүвәффәгијјәтлидир. Шаир алабахта, арығыран, шанапипик, сарыкөјнәк, ағачдәлән, бүлбүл вә башга гушларын охумаг хүсусијјәтләрини ајдын вә дәгиг вермәјә наил олмушдур. «Дашлы-дашлы сөзләр» силсилә ше'рләринин исә ушаглары чәтин сөзләрә, ајдын, мөһкәм ифадәләрә алышдырмаг нөгтеји-нәзәриндән әһәмијјәти чохдур.

«Севинчи бир, гәми бир, бура бизим өлкәдир» поемасы совет халгларынын мә'нәви бирлијинә, достлуғуна вә гардашлығына һәср олунмушдур. Шаир үмуми тәсвирләрдән, сөзләрдән, мүһакимәләрдән узаглашыб, конкрет бир әһвалатла бу бирлијин, достлуғун гүдрәтини ифадә едә билмишдир. Учсуз-бучагсыз совет јурдунун бөјүклүјү, сәадәти вә әзәмәти мәһз бу достлугдадыр. Бу поеманын нечә бөјүк тәрбијәви әһәмијјәт кәсб етдијини көстәрмәјә еһтијач јохдур.

«Үрәк» адлы нағыл фикри, мә'насы, бәдии формасы чәһәтчә китабда кедән јахшы нүмунәләрдән биридир. Нағыл ән'әнәви мөвзуда јазылса да, шаир ону орижинал формада ишләмиш, бу күнкү һәјатла бағлаја билмишдир. Әсәр Үрәк адлы бир кәнчлә бағлы олан һадисәләрин васитәсилә, көмәји илә ән чәтин, ағыр вахтларда белә, сәдагәтлә, мәтанәтлә, дәјанәтлә јашамаг һиссини ашылајыр. Бу һадисәләрә исә Камал адлы мүасир бир ушағын бәсләдији мүнасибәтин нағылда верилмәси јеринә дүшмүш, нағылын даһа мә'налы, марағлы чыхмасына сәбәб олмушдур. Камал мәрдлик, гәһрәманлыг, горхмазлыг һиссләри илә јашадығы үчүн Үрәјин сәһрада тачир оғлу тәрәфиндән атылмасына дөзә билмир, е'тираз едир:

Тикә галса
Чөрәкдән,
Кизләтмәздим
Үрәкдән.
Бир дамланы
бөләрдик,
Өлсәк, биркә
Өләрдик.

Бах, мүасир ушағын фикри беләдир, о, сәһрада јолдашыны тәк бурахыб кетмәзди, ахыра гәдәр онунла галарды. Әлбәттә, Үрәк хилас олур, јашајыр, хејир галиб кәлир. Нағылын фикри, мәгсәди сәдагәтлә вә мәрдликлә јашамағы тәблиғ етмәкдән ибарәтдир.

Москванын «Детскаја литература» нәшријјаты тәрәфиндән бурахылан Мәстан Әлијевин «Бах, бу да Ибраһимдир» адлы икинчи китабы Алла Ахундованын тәрчүмәсиндә балача рус охучуларынын ихтијарына верилмишдир. Бизчә, бу поема тәкчә шаирин јарадычылығында јох, үмумән Азәрбајчан ушаг әдәбијјатында јахшы һадисәдир. Бу әсәрдә марағлы, мачәра илә долу, кәркин сүжет хәтти вардыр. Бүтүн һадисәләрин, әһвалатларын архасында Ибраһим дајаныр. О, күчлү характерә малик бир сурәтдир, онун өзүнәмәхсус елә мәзәли хүсусијјәтләри вардыр ки, дәрһал севилир, һүсн-рәғбәт газаныр.

Әкәр о, коп данышыб, ону-буну алдатмагла мәшғул олсајды, јәгин ки, тәкчә күлүш һәдәфи олуб галарды. Анчаг Ибраһим белә дејил, онун бүтүн мәзәли һәрәкәтләринин, сөһбәтләринин архасында хејирхаһ, нәчиб вә тәмиз үрәји чырпыныр. Онун копларынын, јаланларынын өзү дә бош вә мә'насыз дејил, бунлар мүәјјән бир һадисәјә, фикрә, һиссә хидмәт едир. Ибраһимин ити ағыла, зәнкин фантазијаја малик олдуғуну көстәрир. Онун түфәнкинин өзү дә сеһрлидир, түфәнк каһ маһны охујур, каһ да лүләсиндән буғда төкүлүр. Довшан вурмаға кәлән овчунун башыны алдадан Ибиш, хејирхаһлыг едир, мешә довшанларынын чаныны овчунун әлиндән гуртарыр.

Ибраһимин јаланлары һәм дә ушаглара нәсә өјрәдир, онларын көзүнү ачыр, һәјат, тәбиәт һаггында тәсәввүр јарадыр, тәхәјјүлләрини, хәјалларыны кенишләндирир. Мәсәлән, Гобустан һаггында дедикләринә һеч кәс инанмыр, «јаландыр, јалан» дејир. Һалбуки о, јалан данышмыр, Гобустан гајаларындакы рәсмләр барәдә мә'лумат верир. Јахуд бал ову илә әлагәдар епизод тәбиәтин чанлы бир лөвһәси илә ушаглары таныш едир. Поеманын ән јахшы фәсилләриндән бири дә филлә әлагәдардыр.

«Чалғычы гушлар» вә «Бах, бу да Ибраһимдир» китабларынын Азәрбајчан ССР Дөвләт мүкафатына тәгдим олунмасы тәсадүфи дејил. Һәр ики китаб һәм тәрбијәви әһәмијјәти, һәм ичтимаи мәзмуну, һәм дә бәдии кејфијјәтләри илә бу мүкафатын тәләбләринә чаваб верир.

Тофиг МАҺМУД